

BEGELEIDINGSSTENCIL BIJ HET PROGRAMMA

JA

VRIJHEID? NEE

GEEN MENING

Waarom dit programma?

De laatste paar jaar vormden de intro-programma's voor de middenbouw een eerste kennismaking met modern toneel uitgaande van de stelling dat dit de meest effectieve wijze is om voor het eerst kennis te maken met deze vorm van kommunikatie. Toneel heeft immers pas dan zin, als het de toeschouwer konfronteert met problemen uit zijn eigen aktualiteit en dit dan doet d.m.v. vormen die duidelijk aansluiten bij onze eigentijds perceptievermogen. Zo speelden we eenakters van Mrozek, Pinter, Campton en Albee. (Het verhaal van de dieren tuin). Toch kleefden er aan deze formule de nodige bezwaren. Deze lagen niet direkt op het gebied van de vorm. Mits voldoende voorbereid bleek ons publiek in staat tot het aksepteren van eigentijdse theatervormen. De moeilijkheden lagen voornamelijk bij de inhoud. Allereerst kwamen de gespeelde stukken zonder uitzondering uit het buitenland -voornamelijk Engeland en Amerika- en behandelden dan ook problemen die zich daar voordoen. Nu zijn een aantal van deze problemen natuurlijk ook wel geldig in ons land. Toch bleef het voor een groot gedeelte van het publiek steeds een hele sprong om deze problemen terug te vertalen naar de eigen aktualiteit. Vaak kon er met het "vernederlandsen" van de stukken een boel bereikt worden, maar soms was ook dat onmogelijk. De grootste moeilijkheid bij deze formule was dat we nooit precies wisten of de aangeroerde problematiek het publiek wel aansprak. Wij kozen stukken waarvan wij dachten / hoopten / vermoedden dat ze ons jonge publiek zouden boeien en dat zij er iets van zichzelf in zouden terugvinden. Uit onze ervaringen met vorige programma's hadden we wel de nodige lering getrokken, maar dat nam niet weg dat we nog zeer vaak volledig in het duister tastten.

Dit jaar hebben wij een volkomen andere werkwijze gevolgd. Wij zijn niet uitgegaan van bestaande stukken. We hebben een thema gekozen:

vrijheid. Vrijwel iedereen heeft momenteel de mond vol over vrijheid. Daar komt dan nog bij dat we in mei van dit jaar voor de 25e en laatste keer onze "bevrijding" van de Duitsers herdacht hebben, een feit dat de stroom boeken, tentoonstellingen, radio- en TV-uitzendingen over dit thema nog eens ekstra deed aanzwellen. Vrijheid is een oeverloos begrip. Iedereen kan het invullen en interpreteren vanuit zijn eigen optiek. Zo hadden wij ook wel een programma kunnen maken bestaande uit fragmenten van bestaande stukken, afgewisseld met poëzie, muziek en diaprojectie.

Dan hadden wij hetzelfde probleem gehouden als in vorige jaren. Wie zegt dat onze vrijheidsproblematiek ook de problematiek is van de jongeren uit de middenbouw voor wie dit programma is bestemd?

Om deze moeilijkheid te overwinnen hebben we vanaf het eerste stadium contact gehad met verschillende groepen uit de middenbouw waarvoor wij zouden spelen. We hebben gediskussieerd met leerlingen van gymnasia en HBS-en, van HAVO's en levensscholen. Bij deze discussies ging het ons er in de eerste plaats om te weten te komen welke de problemen van vrijheid en onvrijheid zijn die zij in hun directe levenssituatie ontmoeten. Deze discussies zijn voor ons van onschatbare waarde geweest. Al die vrijheidsproblemen waar wijzelf in eerste instantie aan gedacht hadden (rassendiskriminatie, ontwikkelingslanden, de bezetting e.d.), bleken oneindig ver van deze jongeren af te staan. Wat hen in de eerste plaats interesseerde waren de problemen thuis, op school en in het bedrijf. Juist door deze gesprekken zijn wij ons weer sterk bewust geworden van de belangrijke rol die toneel kan spelen, indien het eten nauwste aansluit bij de eigen leefsituatie van de toeschouwer. Dan ook is het effect het grootst. Toneel immers, kan betrekking hebben op al het menselijk handelen en ervaren. Als het toneel duidelijk aansluiting zoekt met de leef- en gedachtenwereld van het publiek waarvoor het bestemd is, dan wil dat niet zeggen dat toneel altijd de reeds bestaande opvattingen en vooroordelen moet bevestigen. Het kan de toeschouwer ook wakker schudden en hem de situatie waarin hij verkeert op een geheel nieuwe wijze doen bezien. Tijdens ons hele werkproces hebben wij voortdurend contact gehouden met deze groepen. We hebben hen de eerste aanzetten van ons programma voorgespeeld en er daarna gezamenlijk over gediskussieerd. Zo is ons programma ontstaan door een voortdurende wisselwerking tussen onze groep en (groepen uit) ons publiek.

Naast deze samenwerking met ons publiek hebben wij ook binnen onze groep langdurig gediskussieerd over het thema. Immers, om een programma over vrijheid te kunnen maken, dient er overeenstemming te bestaan binnen de groep over de inhoud van het begrip en ook over hetgeen wij d.m.v. onze vertoning bij het publiek willen bereiken. Een van de eerste konklusies waartoe wij kwamen, was dat vrijheid op zich een volmaakt loze kreet is, alleen hanteerbaar in een soort vakuum. Vrijheid als absoluut begrip is met zichzelf in tegenspraak. Als A vrij is om B te wurgen - hetzij ekonomies, hetzij op een andere manier,- dan is B niet vrij om te blijven bestaan. Op deze manier heeft vrijheid alles te maken met willekeur.

De eerste voorwaarde om voor ieder individu een zo groot mogelijke vrijheid te verkrijgen, is Rechtvaardigheid. Zo geraakten we op een veel konkreter gebied; wat zijn de oorzaken van de (on)rechtvaardigheid in de wereld? Rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid zijn een gevolg van machtsge- (mis) -bruik.

De allesbepalende machtsfaktor in onze maatschappij is de ekonomiese macht. De tegenstelling tussen mensen met veel en met weinig geld, met veel en met weinig bezit, vormt de wortel van alle onrechtvaardigheid in onze maatschappij. Op deze basisidee hebben wij ons programma opgebouwd.

Naast deze inhoudsbepaling hebben wij ons ook voortdurend bezig gehouden met de vorm die wij het programma zouden geven. Het doel dat ons hierbij voor ogen stond, was het vinden van een zodanige vorm dat de inbreng, de aktieve kommunikatie van de kant van het publiek zo groot mogelijk zou kunnen zijn. Tijdens onze diskussies kwamen we zo op het idee van een enquête. Wat is het proces dat plaats vindt bij een enquête? De vragensteller legt een vraag voor aan de ondervraagde. Deze moet hierop antwoord geven. Hij wordt dus gedwongen na te denken over de problematiek waarop de gestelde vraag betrekking heeft en daarna moet hij nog eens een antwoord formuleren. Via een duidelijk gerichte enquête moet het dus mogelijk zijn bij de ondervraagde een bewustwording teweeg te brengen aangaande een bepaalde problematiek. Het zal iedereen duidelijk zijn dat het onmogelijk is de enquête-techniek zonder meer toe te passen in de theatersituatie. Toch

vonden wij in het enquêteproces de leidraad om te komen tot een werkelijke actieve participatie van het publiek bij de voorstelling. De enquête-idee is te beschouwen als het chassis van ons programma. Vandaar dan ook de titel: Vrijheid? Ja. Nee. Geen mening. Ons programma bestaat uit drie delen, elk met een duidelijk eigen functie.

I

Het eerste deel vindt zo te zeggen plaats tussen het moment dat de toeschouwer het theater binnenkomt en het moment dat hij op zijn plaats gaat zitten. Het is als het ware een warming-up. In de hal van het theater vindt hij muurkranten, sandwichborden e.d. met informatie over vrijheidsproblemen uit de directe aktualiteit, die duidelijk aansluiten bij ons programma. Hier maakt hij ook kennis met de acteurs en actrices die hier min of meer als explicateurs(trices) fungeren. Op deze manier wordt bij de toeschouwer belangstelling gewekt voor de problemen die tijdens de voorstelling aan de orde gesteld zullen worden. Ook wordt hij al grotendeels op de hoogte gesteld van de spelregels die bij het programma een belangrijke rol spelen.

II

Deel twee begint als iedereen in de zaal zit. Het is verreweg het belangrijkste onderdeel van de voorstelling. Hier tonen wij het bestaan en het ontstaan van de maatschappelijke structuren, die de fundamentele oorzaak zijn van de onrechtvaardigheid en dus de onvrijheid in deze wereld.

Het inzicht dat de toeschouwer door dit deel (hopelijk) verkrijgt, moet hem in staat stellen het derde en laatste deel van de voorstelling te begrijpen.

Dit tweede deel toont eerst in enkele korte flitsen twee maatschappelijke conflicten. Het eerste conflict speelt zich af in een fabriek waar een arbeider i.v.m. werkweigering wordt ontslagen. Het tweede laat ons zien hoe een meisje van haar kamer wordt gezet. Daarna laten we op een heldere, schematische wijze zien, hoe de huidige sociale en maatschappelijke verhoudingen zijn gegroeid.' Welke

faktoren hierbij een belangrijke rol hebben gespeeld en welke de relaties zijn tussen de materiele werkelijkheid en de opvattingen omtrent recht en moraal, gezag en autoriteit. Dit alles mondt uit in een discussie tussen een klakkeloze aanvaarder van de bestaande toestand en een tegenstander die duidelijk de vinger legt op de zere plekken waardoor van onze mooie principes meestal zo bitter weinig terecht komt.

III

In dit deel vindt de eigenlijke enquête plaats. In de vorm van enkel korte sketches stellen wij een drietal vrijheidsproblemen aan de orde. De volgorde van de sketches is dusdanig dat we beginnen in het eerste leefmilieu van het individu en dan meer de maatschappij erbuiten ingaan. Het gezin. De school. Het bedrijf. Dat zijn de drie basisonderwerpen die hier aan de orde gesteld worden. Dit gaat schematies op de volgende wijze.

Een spelleider legt de regels uit. Hij stelt de eerste vraag die de zaal zal moeten beantwoorden. Hierna wordt door ons de betreffende scène gespeeld, die een minuut of zes duurt. Naar aanleiding van deze scène vindt een discussie plaats met de zaal, die hooguit tien minuten zal duren. Dan wordt er gestemd over de vraag uit het begin en het resultaat van de stemming wordt op een scorebord vastgelegd. Voor de volgende twee onderwerpen wordt dezelfde procedure gevolgd. Wij hebben deze procedure gekozen om de volgende redenen. Als de vraag gesteld wordt, beantwoordt iedere toeschouwer voor zich deze met Ja, Nee of Geen Mening. Door de gespeelde scène en de daarop volgende discussie komen er andere meningen naar voren en wordt de toeschouwer gedwongen zijn mening nader te bezien. De discussie eindigt abrupt (na tien minuten, omdat we anders wel uren kunnen doorgaan). Hij moet nu zijn stem uitbrengen, met andere woorden hij moet zijn mening kenbaar maken aan de buitenwereld. De uitslag van de stemming zal -zeker als hij bij de minderheid behoort- nogmaals een schok veroorzaken.

Naast deze mondelingen enquête zal er ook nog een korte schriftelijke enquête plaatsvinden. In het programma staan enkele vragen. Op de

eerste plaats zuiver feitelijke vragen (school, leeftijd, geslacht e.d.) en dan nog een paar vragen over ons programma.

Het gedeelte met de antwoorden kan afgescheurd en aan het einde van de voorstelling ingeleverd worden. Diegenen die daar prijs op stellen kunnen de vragen ook thuis beantwoorden en de antwoordkaart naar ons opsturen.

Wat wil Proloog met deze voorstelling bereiken? Deze vraag zal wel bij iedereen opkomen. Het antwoord hierop is heel eenvoudig. Enerzijds willen wij de toeschouwer bewust maken van een aantal vrijheidsproblemen uit zijn direkte omgeving, waar hij nu mee te maken heeft of waar hij in de toekomst waarschijnlijk mee te maken zal krijgen. Anderzijds willen wij trachten hem inzicht te geven in het spel van de verschillende maatschappelijke factoren waar deze problemen een gevolg van zijn. Hierdoor zal hij deze problemen niet als gegeven en onontkoombaar beschouwen, maar zal hij zelf actief een aandeel kunnen leveren in de oplossing ervan.

Wat de vormgeving betreft is een zo groot mogelijke eenvoud ons doel geweest. Alles wat de aandacht alleen maar af zou leiden van de uit te beelden situaties en de aan de orde te stellen problematiek hebben wij weggelaten. In de sketches uit het derde deel proberen wij niet de realiteit na te bootsen. Wij beelden alleen bepaalde situaties uit zoals die in de realiteit voorkomen. Dekors worden er niet gebruikt. Er staan drie panelen, waarvan er een dient om het skoreverloop te noteren en de twee andere het vertoonde visueel onderstrepen. Kostuums worden er evenmin gebruikt. Bepaalde functies worden alleen aangegeven d.m.v. enkele essentiële details (politiepet). Onze voorstelling is al improviserend ontstaan. Bij deze improvisaties hebben wij gebruik gemaakt van de informatie die we verkregen uit de gesprekken met jongeren en de informatie die we zelf uit onze lektuur etc. bijeenbrachten. Van de tekst die zo ontstond is maar een betrekkelijk gering deel vastgelegd. Ook de rolverdeling staat voor het grootste deel niet vast. Eigenlijk kan iedere speler alle rollen spelen. Het voordeel hiervan is dat de voorstelling nooit tot een gladde routinezaak wordt, maar altijd een zeer grote mate van frisheid en spontaniteit behoudt.

Door deze openheid en door het zo direkt aanspreken van het publiek, zal het programma "Vrijheid? Ja. Nee. Geen mening" zeker goed aanslaan bij onze jeugdige toeschouwers van 15 tot 18 jaar.

Voor- en nabespreking.

Tot nu toe hebben wij er altijd ten zeerste op aangedrongen dat de docent met behulp van ons materiaal op school een voorbespreking zou houden. Bij dit programma is nu een "echte" voorbespreking niet nodig. Hiervoor in de plaats komt immers de warmingup door onze acteurs, voordat de eigenlijke voorstelling begint.

Het lijkt ons wel nuttig dat de leerlingen weten dat ze geen traditionele vertoning te zien krijgen. Dit kan eventueel toegelicht worden aan de hand van het programma.

Bij de nabespreking kan men zich bezig houden met twee aspecten van de voorstelling. In de eerste plaats de problematiek die erin aan de orde komt. Onze vertoning biedt mogelijkheden te over tot diskussies over vrijheid en onvrijheid in het gezin, op school, in het bedrijf en overal elders in de maatschappij. Daarnaast kan de docent ook nagaan wat de leerlingen vinden van "deze soort toneel". Heeft het ze geboeid? Voelden ze er zich meer bij betrokken dan bij een "gewone" voorstelling en waarom?

"Vrijheid? Ja. Nee. Geen mening." zou je een diskussie-voorstelling of een voorstelling-diskussie kunnen noemen. Het belangrijkste is evenwel dat als de voorstelling afgelopen is, de diskussie doorgaat.
